

УДК 368.5

УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ АГРАРІЇВ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

О.М. Остапенко, к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія, Полтава, Україна

О.М. Остапенко. Удосконалення вітчизняної системи страхування аграріїв з урахуванням зарубіжного досвіду.

Визначено основні відмінні риси діючих зарубіжних систем страхування сільськогосподарських товаровиробників на прикладі США, Німеччини та Іспанії, які представляють американську, європейську та змішану моделі захисту. Пропонується авторська стратегія побудови страхування у сільському господарстві України через виділення найбільш значущих та перспективних особливостей (характеристик) вітчизняної системи страхування аграріїв, яку визначено як «правило десяти».

Ключові слова: страхування, сільськогосподарські товаровиробники, ризики, державна підтримка

О.М. Остапенко. Совершенствование отечественной системы страхования аграриев с учетом зарубежного опыта.

Определены основные отличительные черты действующих зарубежных систем страхования сельскохозяйственных товаропроизводителей на примере США, Германии и Испании, которые представляют американскую, европейскую и смешанную модели защиты. Предлагается авторская стратегия построения страхования в сельском хозяйстве Украины через выделение наиболее значимых и перспективных особенностей (характеристик) отечественной системы страхования аграриев, которая определена как «правило десяти».

Ключевые слова: страхование, сельскохозяйственные товаропроизводители, риски, государственная поддержка

О.М. Ostapenko Improvement of national system of agrarian's insurance taking into account foreign experience

Main features of existing foreign systems of agrarian commodity producer's insurance using the example of the USA, Germany and Spain which present American, European and mixed protection model are identified. Author's strategy of insurance system formation in agriculture of Ukraine is offered taking into account foreign experience through highlighting the most important and perspective peculiarities (characteristics) of agrarian's protection system that is determined as "the rule of ten".

Keywords: insurance, agrarian commodity producers, risks, government support.

Входження України до міжнародного простору зв'язків зумовлює необхідність розвитку вітчизняної системи страхування у сільському господарстві з урахуванням національних особливостей та світового досвіду. За такої ситуації, значний інтерес становить аналіз відмінних ознак існуючих зарубіжних систем захисту аграріїв, на основі якого можна сформулювати основні напрями реформування страхування сільськогосподарських товаровиробників в Україні

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питанням вивчення особливостей зарубіжного досвіду страхування аграріїв займалися такі вчені, як Александрова М.М. [8], Алескерова Ю.В., Альшанова О.О., Гудзь О.Є., Дем'яненко М.Я., Гаврилюк В.М., Навроцький С., Балабанов І.Т., Бутова В.Г., Воблій К.Г., Гайдук В.С., Фисун І. [1], Клапків Ю.М. [16], Прокопчук О.Т., Улянич Ю.В та інші. Разом з тим, зважаючи на доробок згаданих вчених, багато питань, пов'язаних з дослідженням особливостей національних систем страхування ризиків в аграрній сфері зарубіжних країн, потребують поглибленого вивчення.

Метою статті є визначення особливостей (специфічних рис) страхування сільськогосподарських товаровиробників в зарубіжних країнах, зокрема на прикладі США, Німеччини та Іспанії, які є представниками існуючих трьох систем захисту: американської, європейської та змішаної з метою обрання Україною дієвого вектора розвитку страхування у сільському господарстві через адаптацію зарубіжного досвіду до сучасних національних реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розглянемо світовий досвід здійснення страхування сільськогосподарських підприємств через дослідження особливостей національних систем страхування окремих країн, які відображаються у відповідних програмах та реалізацію яких, в більшості випадків, забезпечують товариства взаємного страхування.

США та Канада виступають найяскравішими представниками американської моделі страхування сільськогосподарських ризиків. Для «американської» моделі відмінною ознакою є значна підтримка аграріїв державою за страхування їх ризиків, зокрема, страхування сільськогосподарської продукції.

Для цього урядом США було створено Федеральну корпорацію страхування сільськогосподарських ризиків.

сподарських культур (ФКССК) або (Federal Crop Insurance Corporation), яка здійснює комбіноване їх страхування. При цьому, Федеральне страхування врожаїв доступно фермерам тільки через приватні страхові компанії. До того ж, вона встановлює розмір страхових премій, розмір субсидій, встановлює та затверджує нові страхові продукти, перерахунок страховикам із федерального бюджету за фермерів 60% страхових премій, забезпечення додаткового страхового покриття фермерам, які беруть участь у Федеральній програмі страхування врожаю [1], реалізує програми державної політики.

Federal Crop Insurance Corporation здійснює також нагляд за діючими страховими компаніями, які займаються субсидованим страхуванням сільськогосподарських товаровиробників.

З метою здійснення контролю за організацією перестраховування ризиків агропромислового комплексу в країні та за її межами, в США створено також Департамент сільського господарства (USDA).

Як і в Україні, в США для здійснення страхової діяльності у сільському господарстві, постачальникам страхових послуг необхідно отримати ліцензію за умови попереднього підписання договору перестраховування власних ризиків у інших компаніях, через що вони отримують окрему ліцензію у Федеральній корпорації страхування сільськогосподарських культур. Головна умова, яка висувається до страховиків, що надають послуги субсидованого аграрного страхування – надання повної, своєчасної, правдивої інформації про здійснювані ними обсяги страхування та інші дані.

Для проведення державної політики в сфері аграрного страхування при Міністерстві сільського господарства США було створено Агентство по управлінню ризиками (Risk Management Agency). Головними функціями Агентства є контроль за діяльністю страхових компаній, задіяних в державних програмах, розподіл субсидій між страховими компаніями та контроль за виконанням контрактів (рис. 1).

Рис. 1. Система страхування аграріїв у США

Страхові компанії за страхування несуть виключно відповідальність за якість обслуговування страхувальників та виступають гарантом виплати страхових премій Федеральній корпорації.

Державні витрати на фінансування програм

підтримки сільськогосподарського страхування спрямовуються на такі цілі:

- субсидії страхувальникам на компенсацію частини страхової премії;
- субсидії страховим компаніям на відшкодування адміністративних витрат, що виникли

при реалізації ними державних програм;
— компенсація страховим компаніям частини збитків від угод страхування за державними програмами.

Загалом у США розроблено та реалізовано понад 20 програм агостраховання, більше 370 страхових продуктів, що дозволяють практично повністю застрахувати сільгоспвиробників від всіх видів ризиків. Стрижнем системи агостраховання, субсидований Федеральним урядом США, є програма (Multiple Peril Crop Insurance) або MPCІ – мультиризикове страхування [3].

Крім програми мультиризикового страхування існують і такі діючі програми, як: гарантія доходу (Revenue Assurance); страхування прибутку (Income Protection); груповий план страхування (індекс врожайності) (Group Risk Protection); Груповий план страхування доходу (індекс доходу) (Group Risk Income Protection); страхування доходу від вирощування культури (Crop Revenue Coverage).

Доречним буде зробити пояснення даних програм страхування:

— Multiple Peril Crop Insurance – програма мультризикового страхування – традиційна програма щодо захисту сільськогосподарської продукції не від одного виду ризику, а кількох одночасно (від вимерзання, ураження шкідниками та хворобами, урагану та ін. одночасно), які здатні вплинути на їх урожайність. Якщо отримана врожайність культури є меншою, ніж гарантована врожайність, застрахованому господарству буде виплачена сума, якої не вистачає до гарантованого рівня (вартості врожаю) [4].

— Revenue Assurance – програма гарантії отримання доходу сільськогосподарськими товаровиробниками за результатами господарської діяльності. Вона забезпечує захист сільськогосподарського підприємства від зниження доходу через падіння цін чи низької врожайності, або за умови поєднання цих двох факторів.

— Income Protection – програма страхування прибутку фермерів. Особливістю даного страхового продукту є те, що він носить індивідуалізований характер, тобто, базується на середній урожайності кожного окремого господаря і має захистити його від зниження його доходу в результаті падіння цін та/або падіння врожайності.

— Group Risk Protection – програма страхування сільськогосподарських культур. Відмінною рисою даної програми від програми страхування прибутку фермерів (господарів) є те, що вона враховує інтереси господарів окремого району, а не кожного аграрія окремо, та надає їм захист коли середня врожайність на 1 акр (0,40 га) по району падає нижче гарантованого рівня врожайності.

— Group Risk Income Protection - груповий план

страхування доходу (індекс доходу). Особливістю донного страхового продукту є те, що вона ґрунтується на показниках району щодо урожайності культур або цін на них. За нього, господарству відбувається виплата відшкодування в тому випадку, якщо доходи по району будуть меншими встановленого гарантованого рівня. Оскільки ця програма базується на індексі доходу по району, а не окремого господарства, то у застрахованої фермера можуть бути збитки, але він не отримає при цьому виплату за програмою GRIP, якщо показники індексу доходу не були нижче певного рівня [4].

— Crop Revenue Coverage – програма страхування доходу фермерів від вирощування культури. Базуючись на середній врожайності виробника за певний період, помноженої на ціну на сільськогосподарську культуру, ця програма гарантує певний рівень доходу, який називається повною гарантією. Покриття та інші параметри програми є подібними до тих, які використовуються в програмі мультиризикового страхування врожаю MPCІ. Для розрахунку повної гарантії використовується ціна, яка є вищою з двох цін – прогнозованої ціни на врожай, встановленої навесні (базової ціни) або осінньої ціни в момент збору врожаю (ціни в жнив). При цьому гарантований рівень доходу може збільшуватися, але страхова премія не буде змінюватися. Премія буде розраховуватися виходячи з базової ціни. Оскільки страхування доходу виробника є головним завданням програми CRC, то програма включає положення, які стосуються як врожайності, так і ціни. Програма CRC компенсує падіння доходів в результаті зниження цін, урожайності або комбінації обох цих факторів. Збиток визначається тоді, коли отриманий дохід (обсяг отриманого врожаю, помножений на ціну в період збирання) є менше повної гарантії на всій застрахованій площі [4].

Іншими словами, відмінною рисою національної системи страхування сільськогосподарських ризиків США є, наявність як страхування сільськогосподарської продукції, так і страхування доходів фермерів. До переліку основних ризиків, від яких страхують сільськогосподарські культури в США належать: посуха, надлишкова волога, паводок, вимерзання, ураження шкідниками та хворобами, ураган та град. Страхуванню підлягають більше 70 культур [5].

Страхування тварин, яке скрізь у світі є приватним. Однак, великого поширення набуло страхування тварин на базі асоціацій фермерів за взаємного страхування. При цьому страхуються втрачені, викликані простоями, такими хворобами як ящур, чума і Rhinitis Atrophicans (атрофічний риніт), а також у зв'язку із забрудненням молока через збої в системі вентиляції (R + V VERSICHERUNG 2003). В даний час вивчаються

також можливості введення параметричного страхування тварин в деяких країнах [6]. Кількісні

показники страхування сільськогосподарських ризиків в США наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Показники аграрного страхування США за 2012 р. (Топ-10 штатів США за обсягом страхових виплат через втрату врожаю)

Штат	Частка потерпілого врожаю (%)	Обсяг виплат (\$)
Іллінойс	98	3011443799
Айова	97	1924444160
Індіана	97	1130302660
Кентуккі	96	454380256
Міссурі	95	1098310111
Вісконсін	94	372479370
Південна Дакота	93	1029780352
Канзас	93	1273662944
Небраска	92	1427738976
Техас	75	974548606

Як показало узагальнення цифрових даних, виплати фермерам у сільськогосподарському сезоні 2012 року на покриття збитків від втрат врожаю внаслідок посухи, спеки та суховію склали 80% від сукупних втрат фермерів. При цьому, найбільшої шкоди було завдано штатам, розташованим в північній частині Середнього Заходу і на Великих рівнинах.

Федеральна програма страхування врожаю покриває більше 282 мільйонів акрів, або 112800000 га землі або близько 70 % всієї посівної площі США. Програма представляє собою партнерство між американським Department of Agriculture's та Risk Management Agency (RMA) і 18 страховиками.

Це одна особливість систем сільськогосподарського страхування в США – страхувальники сплачують страхову премію після збирання врожаю. Якщо фермер сплачує премію відразу після укладання договору страхування, то йому надається знижка. Відповідно, страховик при визначенні ставки премії враховує, що він відволікає свої власні ресурси (фактично кредитує страхувальника) і не може отримати інвестиційний дохід. Тому ставки премій корегуються на величину очікуваного доходу. Особливо це є важливим при страхуванні озимих культур на весь цикл виробництва, тривалість якого складає 8-9 календарних місяці [8].

Тож, проведений аналіз особливостей страхування сільськогосподарських товаровиробників (фермерів) в США, дає можливість зробити наступні висновки:

— у країні відбувається суто державне страхування аграріїв через створення страхової компанії державної форми власності (в даному випадку через створення в США Агентства по управлінню ризиками (Risk Management Agency)). Воно здійснює повне адміністрування діючих програм із захисту фермерів через визначення принципів страхування й перестраховування, страхових продуктів, встановлення страхових тарифів та ін..

Володіючи статусом «політичного органу зі страхування аграріїв», Агентство по управлінню ризиками відіграє роль інструменту здійснення державою політики у сфері розвитку страхування у сільському господарстві. Тобто діюча система страхування в Америці досить політизована;

- урядом здійснюються значні витрати ресурсів на страхування сільськогосподарських підприємств (табл. 2), які збільшують навантаження на бюджет країни;
- безпосередньо страхові послуги пропонують приватні страховики (їх налічується в різні роки від 14 до 20), які проходять акредитацію на право працювати за програмою страхування, що субсидується;
- за страхування сільськогосподарських культур у США, можна виділити два напрями захисту фермерів:
 - а) страхування їх сільськогосподарської продукції;
 - б) страхування доходів фермерів;
- страхування тварин носить виключно приватний характер;
- для реалізації існуючих програм страхування фермерів, уряд співпрацює з приватними страховими компаніями шляхом підписання угоди на продаж, обслуговування та андеррайтинг окремого страхового продукту [1]. За це, федеральне правління компенсує страховим компаніям витрати, які були понесені ними на завідування тієї чи іншої програми страхування фермерів;
- існує складність здійснення контролю за страхуванням через розпорошення функцій основних управлінських органів;
- основними учасниками страхових відносин за страхування аграріїв є: Федеральна корпорація страхування врожаю; Департамент сільського господарства, Агентство по управлінню ризиками; страхові компанії, товариства взаємного страхування;
- існує проблема взаємодії державних інтересів

та інтересів приватних страхових компаній [5].
— Розглянемо тепер окремі показники страху-

вання сільськогосподарських ризиків у Європі
(табл. 2).

Таблиця 2. Сільськогосподарське страхування в Європі [9]

Країна	Модуль одного ризику	Модуль комбінований	Модуль прибутковості	Запровадження	Застрахована область (1000 га)	Сума премій (М €)	Премії /Застраховано у %	Середній рівень виплат (М €)	Страховання субсидій у М € (%)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Австрія	PS	PS	PS	78 %	1.054	52.0	2,6 %	32,0	24 (48 %)
Бельгія	P	-	-	n.d.	n.d.	49.0	n.d.	n.d.	0
Болгарія	P	P	-	52 %	1.276	6.6	4,8 %	4,5	0
Кіпр	GC	GC	-	(100 %)	112	8.7	7,2 %	4,5	4,4 (50 %)
Чехія	PS	PS	-	35 %	1.074	32.0	1,8 %	24,0	7 (30 %)
Данія	P	-	-	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	0
Естонія	P	-	-	<1 %	n.d.	0.1	n.d.	n.d.	0
Фінляндія	P	P	-	<1 %	n.d.	1.8	n.d.	1,1	0
Франція	P	P	PS	n.d.	3.507	211.0	1,7 %	n.d.	5 (2,4 %)
Германія	P	-	-	43 %	7.265	129,2	1,2 %	104,5	0
Греція	G	GC+GS+G	-	(100 %)	n.d.	n.d.	2,5 %	218,0	n.d.
Угорщина	P	P	-	52 %	n.d.	43,5	n.d.	30,7	0
Ірландія	P	-	-	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	0
Італія	PS	PS	PS	8 %	976	271,2	7,4 %	166,2	180 (67 %)
Латвія	PS	-	-	<1 %	n.d.	0,1	n.d.	n.d.	0,05 (50 %)
Литва	PS	-	-	1 %	9	1,1	4,3 %	1,1	0,55 (50 %)
Люксембург	PS	PS	PS	45 %	26	1,3	2,3%	1,0	0,65 (50 %)
Нідерланди	P	-	-	n.d.	n.d.	75,0	n.d.	30,7	0
Польща	P(S#)	-	-	7 %	n.d.	9,9	n.d.	6,3	0
Португалія	PS	PS	-	22 %	298	46,9	8,4 %	30,2	32 (68 %)
Румунія	PS	PS	-	12 %	812	14,0	n.d.	4,4	7 (50 %)
Словакія	PS	PS	-	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	(50 %)
Словенія	PS	P	-	17 %	n.d.	9,5	7,6 %	13,8	4,3 (45 %)
Іспанія	PS	PS	PS	26 %	5.850	564,7	6,3 %	388,3	232 (41 %)
Швеція	P	P	-	60 %	1.500	n.d.	n.d.	n.d.	0
Великобританія	P	-	-	7 %	370	11,1	0,8 %	n.d.	0
Всього:	-	-	-	-	-	1,538	-	1,061	497 (32 %)

*S: Субсидоване,

P: Несубсидоване приватне,

PS: Приватне частково субсидоване,

G: Громадське несубсидоване,

GS: Громадське частково субсидоване,

GC: Обов'язкове громадське частково субсидоване,

n.d.: Немає даних.

#: досвід.

З огляду на вищезазначене, вважаємо за доцільне зробити роз'яснення до табл. 2. Так, в Європі набуло досить широкого розповсюдження страхування сільськогосподарської продукції від одного виду ризику (наприклад граду чи вогню). Менш популярним є комбіноване страхування ризиків.

В таких країнах, як Австрія, Італія, Люксембург та Іспанія страхові продукти пропонують приватні страхові компанії з частковим субсидуванням страхових премій державою. Обсяг найбільших відрахувань з державного бюджету на здешевлення вартості страхових продуктів складає 24 млн. євро в Австрії та 180 млн. євро в Італії.

Субсидії надаються страхувальникам за програмами страхування поодиноких ризиків чи комбінованих (певної кількості ризиків), або так званого мультиризикового страхування. Зокрема, Австрія страхує сільськогосподарську продукцію від заморозків, посухи, повені.

Вивчаючи особливості ведення страхового бізнесу в аграрному секторі таких країн, як Болгарія, Данія, Естонія, Ірландія, Нідерланди можна відмітити той факт, що постачальниками страхових послуг аграріям є виключно страхові компанії, що займаються страхуванням поодиноких ризиків. При цьому державне регулювання страхових відносин відсутнє з позиції субсидування, але в

межах функції законодавчого характеру відчутне.

У Португалії досить ефективно працюють системи, що забезпечують тісний зв'язок держави та приватного сектору у страхуванні. При цьому держава відіграє ключову роль, здійснюючи субсидії страхових премій та перестраховання за трьома типами страхових полісів: покривається тільки один тип ризиків; покривається низка ризиків; покриваються всі ризики.

Яскравим представником європейської моделі страхування ризиків суб'єктів господарювання у сільському господарстві є Німеччина – країна, у якій послуги страхування аграріям надають виключно страхові компанії.

У Німеччині діє три програми страхування ризиків сільськогосподарських товаровиробників: ситуативні виплати державної допомоги після значних несприятливих погодних подій (повністю фінансуються урядом); Фонд зі страхування хвороб худоби, який частково фінансується державою; приватне страхування від граду.

За умови настання катастрофи, зумовленої природою, уряд країни створює відповідні групи зі спеціалістів, що представляють різні організації.

Відмітимо, що у Німеччині страхування аграріїв здійснюють асоціації по взаємному страхуванню, членами яких в більшості випадків являються самі страхувальники-фермери від одного виду ризику – градубиття.

Орищенко І.В. у своїй праці «Сельскохозяйственное страхование в европейских странах и возможность использования европейского опыта в России» [10] наводить наступні основні характеристики німецької системи страхування сільськогосподарських товаровиробників: немає програм із субсидування тарифної ставки або обов'язкового страхування; Європейський союз, федеральні і місцеві влади створюють свої фонди на виплату відшкодування в результаті стихійних лих у сільському господарстві; комерційним страхуванням покриваються збитки в результаті граду, всі інші надзвичайні ситуації за рахунок фондів, створених для цих цілей; страхування здійснюється страховими акціонерним товариствам (САТ) і Товариствами взаємного страхування (ТВС), але останнім часом спостерігається тенденція до збільшення ролі спеціалізованих на сільському господарстві компаній.

Винятковою є модель побудови системи страхування сільськогосподарських культур в Іспанії.

Завдяки можливості вибору страхових програм забезпечується участь в системі сільськогосподарського страхування широкого кола сільгоспви-

робників. Сама система побудована на тісному співробітництві страхувальників, приватного сектору страховиків та держави (рис. 2). До того ж, держава виступає каталізатором, гарантом, контролером за страхування аграрних ризиків. В Іспанії по страхуванню сільськогосподарських ризиків діє чотири програми:

- індивідуальне страхування від поїменованих ризиків. Такі продукти розробляються окремо для кожного типу культури і кожного ризику, і в цьому випадку встановлюється прямий зв'язок між ризиком і відсотком втрати врожайності в результаті настання цього ризику;
- інтегральне страхування. Це страхування забезпечує покриття всіх погодних ризиків (мультиризик). Для розрахунку тарифу використовуються середні показники врожайності сільськогосподарської культури за певного району;
- страхування від усіх ризиків. Цей вид страхування також забезпечує покриття всіх погодних ризиків. Його відмінність від інтегрального страхування полягає в тому, що для розрахунку тарифу береться індивідуальна врожайність сільськогосподарської культури по господарству;
- індексне страхування (індекс погоди). Індекс погоди використовується для страхування пасовищ і в бджільництві. Страхова виплата, яка здійснюється в цьому випадку, за своєю суттю є компенсацією на відтворення втрачених можливостей бізнесу. Так, зокрема, при страхуванні пасовищ виплачуються кошти на відгодівлю тварин.

Учасниками даної системи є утворена на базі Міністерства сільського, рибного господарства та продовольства державна організація, яка складається з двох підрозділів, що здійснюють планування, встановлюють межі роботи системи, рівня субсидій, переліку ризиків, що приймаються на страхування, мінімальні стандарти культивування, граничні терміни звернення за страховими полісами, порядок субсидування страхових премій, здійснюють контроль за застосуванням страхових програм. В рамках системи агрострахування створено страховий пул, який об'єднує 60 приватних страхових компаній, що приймають участь у системі страхування сільськогосподарських ризиків.

Також діє приватний страховик, який здійснює обов'язкове непропорційне перестраховання учасників системи, і який знаходиться під управлінням Міністерства економіки.

Рис. 2. Система страхування аграріїв у Іспанії

Завдяки такому підходу страховий пул в середньому щорічно акумулює 307 млн. євро, з яких фермери безпосередньо оплачують близько 51% [8].

В Іспанії субсидії диференційовані за розміром частки державної участі в залежності від культур, які вирощує сільгоспвиробник – так стимулюється виробництво одних культур і стримується надлишкове вирощування інших. Базовий відсоток субсидії становить 22%, а далі додаються додаткові відсотки за склад продукції, членство в сільськогосподарському кооперативі, безбитковість у попередні роки тощо, і в середньому це виходять частки приблизно 50 на 50, як і у нас [12].

Особливістю надання страхових субсидій є максимальна спрощеність підписання страхового договору, який по-перше, є одночасно заявою страхувальника на отримання субсидії і, по-друге, означає, що страхувальник відповідає всім вимогам і несе зобов'язання по сплаті лише тієї частини страхової премії, яка не покривається субсидією. Натомість за субсидією до держави звертається об'єднання страховиків – Агросегуру [13].

Отже, міжнародна практика агрострахування свідчить, що серед країн ЄС найбільшого поширення набула модель змішаного страхування агро-

ризиків. У п'яти країнах – членах ЄС з двадцяти шести поширення набуло страхування одного типу ризиків, мультиризикове страхування, та страхування доходів сільськогосподарських товаровиробників, які разом зібрали страхових премій на суму 1100,2 млн. євро.

З табл. 3 видно, що в Європі держава бере активну участь у процесі страхування сільгоспвиробників. Однак вона бере на себе лише фінансування страхування певних ризиків, закріплених на національному рівні. В основному страхуються епідемії і вогнища інфекцій. Додаткові ж ризики сільгоспвиробник може застрахувати в приватних страхових компаніях. Однак тут обсяг ринку невеликий, тому як держава в будь-якому випадку компенсує частину збитків виробнику при настанні страхового випадку. І саме цей фактор більшою мірою (поряд з браком коштів і зменшенням рентабельності виробництва сільгосппродукції) не дає розвинути приватному агрострахуванню. Страховку набувають лише фермери, які планують взяти банківський кредит [14].

При настанні природних катастроф держава не здійснює ніяких виплат, оскільки схеми сільськогосподарського страхування охоплюють майже всі ризики, які можуть торкнутися доходів фермерів [6].

Щодо страхування тварин, то, наприклад, у

ФРН за відсутності страхових виплат по закінченні терміну дії договору їх страхування, держава повертає до 50 % страхового внеску. Аналогічні підходи до страхування худоби та птиці використовуються в Італії, Франції та інших країнах ЄС [15].

Вивчивши особливості страхування у сільському господарстві Європи, можна виділити три варіанти системи страхування:

- страхування від стихійних лих за участю держави в покритті випланих відшкодувань і або страхових платежів;
- підтримка фонду взаємного інвестування, завдяки якому становиться можливим розподіл ризиків між групою виробників;
- використання різних інструментів, спрямованих на гарантування основних надходжень у випадку надзвичайних ситуацій [16].

Отже, у країнах Європи накопичений значний досвід зі страхування сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням традицій кожної країни та рівня розвитку її економіки, який представляє суттєвий інтерес для подальшого реформування страхування сільськогосподарських ризиків в Україні.

Можна виділити основні риси європейської моделі страхування сільськогосподарських підприємств:

- попитом широкого загалу серед страхових продуктів та програм користується страхування сільськогосподарських товаровиробників від окремих ризиків;
- страхові продукти пропонують страховальникам здебільшого страхові компанії, через що, сільськогосподарські товаровиробники купують страховий поліс за повною ціною;
- в окремих країнах-членах ЄС система страхування аграріїв побудована на тісному співробітництві приватного сектору та держави;
- майже у всіх європейських країнах для відшкодування збитків в сільському господарстві існують спеціалізовані державні фонди;
- покриття збитків через страхування та субсидування здійснюється здебільшого по окремих видах природних катастроф;
- за європейської моделі страхування аграрних ризиків, держава бере активну участь у процесі страхування сільгоспвиробників. Однак вона бере на себе лише фінансування страхування певних ризиків, закріплених на національному рівні.

Змішана модель страхування ризиків аграріїв в тому вигляді, як вона є, на наше глибоке переконання, сприяє більш ефективному розвитку страхування сільськогосподарських підприємств в зарубіжних країнах, та Україні, зокрема.

Отже, світовий досвід свідчить, що основою створення економічно збалансованого та стійкого сільського господарства будь-якої країни є цілеспрямована державна підтримка.

Щодо систем страхування, які використовуються у міжнародній практиці, то у своїй праці «Актуальні аспекти страхування у сільському господарстві» Раушан Бокушева, Олаф Хайдельбах систематизували та зробили короткий їх опис (табл. 3).

Автори даного наукового доробку наголошують на тому, що перераховані вище системи страхування сільськогосподарської продукції можна поділити на два блоки залежно від того, який показник використовується в якості базового для проведення актуарних розрахунків:

- системи першого блоку - якщо показником проведення актуарних розрахунків виступає урожайність культур за останні 10 років або фактична динаміка урожайності (ФДУ), яка формується в розрізі окремого господарства. Вона використовується для визначення базової врожайності при встановленні страхових тарифів та розрахунків по страховому відшкодуванню;
- системи другого блоку - якщо показником проведення актуарних розрахунків виступають індекси погодних умов або індекси середньої зональної врожайності.

В окрему групу вчені відносять системи страхування тварин. Цей вид страхування набуває важливості у багатьох країнах, насамперед, у зв'язку з можливими спалахами епідемій.

Але в цілому, страхування тварин в даний момент поки ще не отримало такого поширення як страхування врожаїв. У більшості розвинених країн уряд відповідальний за контроль епідеміологічного стану в країні і забезпечують компенсації фермерам при відмінку або вимушеної утилізації худоби, але не по втратах, пов'язаних з виробничими простоями [6].

Наголосимо, що бездоганних моделей та систем страхування сільськогосподарських ризиків не існує. У цьому плані моделі та системи страхування сільськогосподарських товаровиробників є аналогією системи менеджменту.

Процес їх удосконалення – нескінченний. А їх удосконаленню сприяють інституції, які функціонують на страховому ринку у сільському господарстві.

В результаті аналізу ми дійшли висновку, що кожна країна, яка успішно займається сільськогосподарським страхуванням, покладається на різні комбінації тих чи інших інструментів стабілізаційного характеру за для того, щоб мінімізувати негативний вплив ризиків, що пов'язані зі страхуванням сільськогосподарських товаровиробників, хоча одночасно всі фактори не використовуються одночасно в жодній країні.

Таблиця 3. Основні страхові схеми

Тип страхування	Базисний показник	Схеми страхування
Страховання сільськогосподарської продукції		
Страховання від усіх ризиків. Страховання від декількох ризиків. Страховання одного специфічного ризику.	Врожайність культур за останні 10 років або фактична динаміка урожайності (ФДУ).	Страховання валового доходу підприємства. Страховання валової виручки підприємства. Страховання виручки за продукції. Захист доходу. Гарантований дохід.
Страховання від катастроф.	Урожайність культур за останні 10 років або фактична динаміка урожайності (ФДУ).	Програма страхування катастроф.
Параметричне страхування	Індекс середньої групової (зональної або районної) врожайності. Індекс погодних умов.	Програма групового ризику. Програма страхування доходу по групі підприємств. Страховання за індексом кількості опадів.
Страховання в тваринництві	Вид та група тварин, вік, фізіологічний стан тварин, ймовірність захворювання. Коефіцієнт падежу.	Страховання від падежу. Страховання втрат за хворобам. Страховання по медичному обслуговуванню.

Тож, проаналізувавши світові моделі страхування, враховуючи їх особливості, ми пропонуємо авторську стратегію побудови страхування у сільському господарстві України.

Пропонується модель, яку ми позначимо терміном «концепція удосконалення страхування у сільському господарстві» для забезпечення поінформованості страховиків, поширення страхування між сільськогосподарськими товаровиробниками окремого регіону та ін.

Дана модель об'єднує в собі на прикладі існуючих моделей страхування найбільш значущі та перспективні їх особливості (характеристики). Більшість таких характеристик пов'язані із специфікою ризиків аграріїв. До таких особливостей ми відносимо:

Особливість 1. Домінантною характеристикою зародження досконалої моделі страхування ризиків у сільському господарстві України є те, що страхування має бути оцінене страховальниками не як додаткове джерело витрат, а як ресурс для забезпечення стабільного їх функціонування, та галузі в цілому. Тож, господарства мають зайнятися вирішенням питання диверсифікації власних джерел доходів для того, щоб забезпечити сплату страхових премій до страхових компаній. Тільки за умови визнання значущості диверсифікації доходів, сільськогосподарські товаровиробники зможуть частково мінімізувати ризики власної діяльності не розраховуючи повністю на державну допомогу.

Особливість 2. Традиційними задачами за страхування агроризиків є надання аграріям захисту страховими компаніями та державної підтримки через субсидії. За таких умов на вітчизняному страховому ринку у сільському господарстві України мають створюватися страхові продукти, що зорієнтовані на цільового споживача – сільськогосподарських товаровиробників. Через це страховий ринок буде насичено

якісними страховими продуктами та в оптимальній кількості, що в свою чергу призведе до скорочення витрат страховими компаніями. При цьому буде досягнуто ефект економії і для страховальників шляхом зниження страхових тарифів постачальниками страхових послуг.

Особливість 3. Необхідно подолати асиметрію інформації між основними учасниками страхових відносин, через що буде забезпечено правильний вибір страховальником страхової компанії, а страхова компанія зможе оцінити ресурсний потенціал та ризики, які характерні конкретному клієнту.

Особливість 4. Традиційно, страхові компанії для обслуговування клієнтів у сільському господарстві залучають персонал, який не має досвіду у роботі з такою групою страховальників. Через що виникає певна незгодженість інтересів за відшкодування завданих збитків постраждалим суб'єктам господарювання. Тож, для вирішення означеної проблеми, страхові компанії мають залучати у свою діяльність відповідних спеціалістів (агрономів, ветеринарів) для прийняття рішення про розгляд заяв та їх погодження від сільськогосподарських товаровиробників щодо захисту їх майнових інтересів.

Особливість 5. Перш ніж приймати рішення про страхування об'єктів того чи іншого сільськогосподарського товаровиробника, страхова компанія оцінює ризики, які властиві саме йому, через що вони розширюють світ захисний потенціал досить повільно. Даний крок у їхній діяльності сприяє зниженню їх підприємницького ризику, проте, сповільнює процес розширення власної клієнтури. Тому, для вирішення даної проблеми, між постачальниками страхових послуг та аграріями мають бути налагоджені тісні взаємозв'язки. Вирішення даної проблеми можливе шляхом їх об'єднання у неформальні утворення (наприклад асоціації та інші

формування), за для обміну інформацією, спільної розробки страхових продуктів, узгодження умов договору страхування та інше.

Особливість 6. Вітчизняні та зарубіжні страхові компанії досягли значної гнучкості щодо страхових продуктів аграріям. Така гнучкість характерна не стільки для вимог щодо їх якості, скільки для їх асортименту. Тож нагальним питанням є підвищення конкуренції серед страхових компаній, які пропонуватимуть якісніші страхові продукти. Якість страхових продуктів покращуватиметься шляхом: постійного моніторингу страхових послуг наданих страховими компаніями; через збір відзвітів клієнтів страхових компаній, які страхують сільськогосподарські ризики; дослідження потреб і переваг клієнтів та інше.

Адаптація інноваційних (нетрадиційних, закордонних) страхових продуктів до вітчизняного ринку страхування у сільському господарстві повинна здійснюватися після детального їх вивчення. Прикладом такого введення є індексне страхування.

Особливість 7. Страхові компанії, які займаються страхуванням ризиків у сільському господа-

рстві, стикаються у своїй діяльності з рядом проблем та переживають періоди, які характеризуються складністю в управлінні страховим процесом, що в свою чергу неминуче призводить до зниження ефективності їх функціонування. З такими ж проблемами стикаються і страховальники та держава.

Тож, для подолання означеної проблеми, страхові компанії мають налагодити співпрацю з державою у плані здешевлення вартості страхових продуктів, які пропонуються страховальникам через фінансування нею частини вартості страхових премій, які надходять від страховальників (більшість країн світу використовує субсидування при страхуванні сільськогосподарських ризиків).

Отже, така взаємодія забезпечує усунення домінування на страховому ринку постачальників страхових послуг, та забезпечує рівномірну участь держави (в Україні за обов'язкового страхування з державною підтримкою) за страхування аграріїв. В свою чергу, страховальники шляхом об'єднання у асоціації та подібні формування, захищають свої права, інтереси щодо страхування власних ризиків (рис. 3).

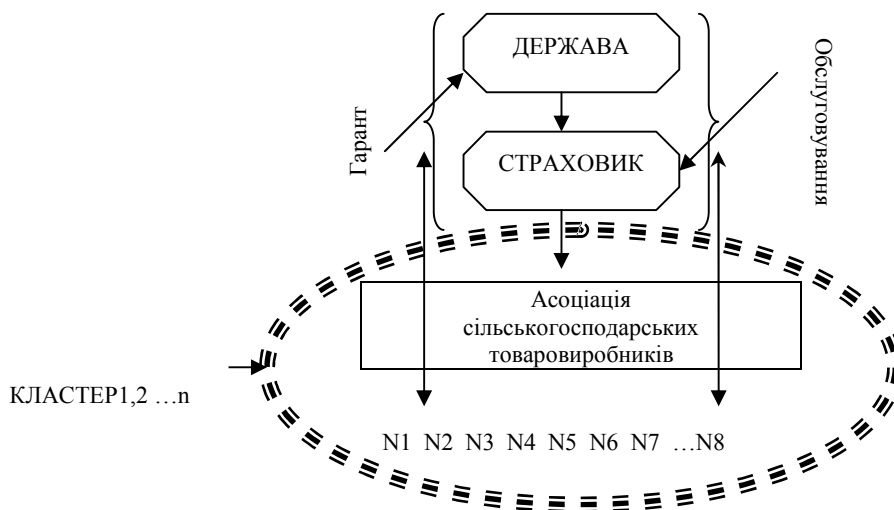

Рис. 3. Взаємодія кластеру страховальників з державою та страховими компаніями*
N1, N2... Nn – сільськогосподарські товаровиробники.

Даний підхід організації взаємодії основних учасників страхових відносин має сенс з точки зору упорядкування їх відносин, щоб у них виникла впевненість про можливість надання якісних страхових послуг одними, та можливість відповідати за зобов'язаннями іншими суб'єктами. Мова йде про кластеризацію – ефективну форму співробітництва. Ми пропонуємо створювати такі кластери на рівні областей України, через що буде забезпечено розвиток страхування у сільському господарстві як на національному, так і регіональному рівні [17].

Особливість 8. Важливою перешкодою з якою стикаються сільськогосподарські товаровироб-

ники в Україні та за її межами є дефіцит страхових компаній, які мають право здійснювати страхування їх ризиків. Так, в Україні, страхові компанії, які хочуть надавати послуги у аграрному секторі мають увійти до складу Аграрного страхового пулу.

Дослідження світового ринку агростархування показали, що в окремих країнах світу (Іспанія – 1 страхова компанія) існує незначна кількість страховиків, що в свою чергу призводить до відсутності конкуренції, а значить наявності неналежної якості страхових продуктів. Тож, розширення пропозиції можливе шляхом формування розгалуженої організаційної інфраструктури

страхового ринку у сільському господарстві. Останнє передбачає залучення у страховий процес сучасних технологічних інновацій. Серед найбільш популярних та найбільш доступних інновацій є інтернет-торгівля, яка може спростити роботу страхових експертів та прискорити прийняття рішення про прийняття ризиків на страхування чи відхилення їх.

Особливість 9. Приймаючи до уваги недоліки існуючих систем страхування у сільському господарстві, на наше глибоке переконання, альтернативним підходом до мінімізації негативного впливу сільськогосподарських ризиків на результати аграріїв в Україні, має стати територіальне індексне страхування, яке забезпечує захистом суб'єктів господарювання в окремому регіоні від певних подій, які не залежать від окремої господарюючої одиниці.

Особливість 10. На наше переконання, втручання держави у страхування сільськогосподарських товаровиробників має позитивний вплив, оскільки на ринку страхування відбувається дотримання дисципліни всіма учасниками страхових відносин. Проте, державне втручання у страхування аграріїв досить часто призводить до

політизації даного процесу та безперервності такої допомоги страхувальникам. Тож, субсидуванню повинні підлягати значущі для країни об'єкти сільськогосподарського характеру.

Висновки

Підбиваючи підсумки вищевикладеного, відмітимо, що удосконалення системи страхування аграріїв в Україні з урахуванням досвіду провідних країн світу дасть можливість збільшити сегмент страхового ринку у сільському господарстві через належну мотивацію до страхування сільськогосподарських товаровиробників, формування стимулів для страхових компаній щодо прийняття ризиків аграрного спрямування на захист, та налагодження взаємозв'язків між державою. Все це в сукупності буде стимулювати подальший розвиток галузі сільського господарства та економіки країни в цілому. Розшириться поле інвестицій у галузь, що дасть можливість оптимізувати фінансування сільського господарства, тим самим забезпечиться мінімальне використання коштів державного бюджету.

Список літератури:

1. Фисун І. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні [Електронний ресурс]:/ І. Фисун // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/78211.doc.htm. – Назва з екрана.
2. Міжнародна практика розвитку системи страхування для агробізнесу [Електронний ресурс]: / Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57169&cat_id=57141. – Назва з екрана.
3. Чувакина В.С. Становление и развитие институциональной среды российского рынка агрострахования/ В.С. Чувакина, А.Б. Казанцева// Вестник Томского государственного университета. – Экономика. – № 2(22). – 2013. – С. 52.
4. Сравнение программ страхования урожая в США [Электронный ресурс]:/Режим доступа: http://www.agroinsurance.com/files//publications/CropInsPlanCompar%20-%20rus_1.doc. – Название с экрана.
5. Страхування від багатьох ризиків. Програми підтримки страхування фермерів в США [Електронний ресурс]: / Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/03/06/25/548>. – Назва з екрана.
6. Бокушева Р. Актуальные аспекты страхования в сельском хозяйстве [Электронный ресурс]/ Р. Бокушева, О. Хайдельбах / Режим доступа: <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/28548/1/381693899.pdf>. – Название с экрана.
7. Топ-10 штатов США по объему страховых выплат из-за потери урожая [Электронный ресурс]:/ Режим доступа: <http://ins.lprime.ru/news/0/%7BC4DF6B9B-14B0-4FF0-B8FE-24641133795D%7D.uif>. – Название с экрана.
8. Александрова М.М. Закордонний досвід формування та розвитку систем страхування сільськогосподарських культур/ М.М. Александрова// Міжнародний збірник наукових праць. – № 2(20). – 2011. – С. 26.
9. Agricultural Insurance Schemes [Електронний ресурс]:/Режим доступа: <http://www.agroinsurance.com/files//AgInsSchemes.pdf>. – Назва з екрана.
10. Орищенко И.В. Сельскохозяйственное страхование в европейских странах и возможность использования европейского опыта в России / И.В. Орищенко / Современная экономика: проблемы и решения. – № 2(14). – 2010. – С. 119.
11. Агрострахование в Испании и Украине. Сравнимо? [Электронный ресурс]: / Режим доступа: http://tristar.com.ua/1/art/agrostrahovanie_v_ishpanii_i_ukraine_sravnimo.html. – Название с экрана.

12. Котар О.А. Международный опыт страхования агрорисков [Электронный ресурс]: / О.А. Котар / Режим доступа: <http://www.colloquium-publishing.ru/MKNF.pdf#page=35>. – Название с экрана.
13. Якубович В. Система страхования аграрных рисков в Испании: выводы для Украины [Электронный ресурс]: / В. Якубович. – Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/06/11/30/2719>. – Название с экрана.
14. Страхование сельхозпроизводителей Аналитическая служба компании «ФинЭкспертиза» [Электронный ресурс]: / Режим доступа: www.agroinsurance.com/files/documents/RussiaAgIns2010.doc. – Название с экрана.
15. Тер-Григорьянц А.А. Развитие страхования как фактор снижения риска и повышения финансовой устойчивости сельскохозяйственных товаропроизводителей / А.А. Тер-Григорьянц// Вестник СевКавГТУ. - Серия «Экономика». – № 1 (9), 2003. – С. 15.
16. Клапкв Ю.М. Развитие дотационного страхования сельскохозяйственных рисков в Украине и ЕС / Ю.М. Клапкв/ «Страховые интересы современного общества и их обеспечение»: сборник материалов XIV Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2013. – Т. 1. – С. 226.

Надано до редакційної колегії 30.11.13

Остапенко Ольга Миколаївна / Olga N. Ostapenko
ostapenko13@meta.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Удосконалення вітчизняної системи страхування аграріїв з урахуванням зарубіжного досвіду. [Електронний ресурс] / О.М. Остапенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 5 (10). – С. 19-30. – Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opu.ua/files/archive/2013/n5.html>